

CAREL BREYTSPRAAK SR., HOFLEVERANCIER VAN LODEWIJK NAPOLEON

DE BREYTSPRAAK-MEUBELN UIT DE COLLECTIE VAN
HET KONINKLIJK PALEIS AMSTERDAM¹

PAUL VAN DUIN EN AAGJE GOSLIGA

▲ 1. Een aantal van de stoelen geleverd door Carel Breytspreek sr. (inv. nr. KP 3957) op 20 april 1808 voor de Grote eetzaal in het Paleis op de Dam, in de nieuwe opstelling (foto Wim Ruigrok)

VAN STADHUIS TOT KONINKLIJK PALEIS 1808-1810

In april 1808 moet het een bijzonder gezicht zijn geweest, de bedrijvigheid rond het voormalige stadhuis van Amsterdam. Het ene na het andere mahoniehouten meubel, vergulde kroonluchters en pendules, rijke stoffen en ander huisraad werden aangevoerd om van het stadhuis een koninklijk paleis te maken voor Lodewijk Napoleon, sinds 1806 koning van Holland. Een klein leger van vooral Amsterdamse ambachtslieden werd ingezet om deze omvangrijke operatie uit te voeren.

Het grootste deel van de empire inrichting kwam in 1808-1809 tot stand. Tot 1810 werd de inventaris aangevuld, onder andere met meubelen uit de andere koninklijke paleizen zoals Het Loo. De inventaris uit 1809 vermeldt ongeveer 2200 objecten, van het koninklijke bed tot aan de matten stoel in de personeelsslaapkamers.² Nu zijn daar nog zo'n 600 meubelen van over, en dan vooral de rijkere stukken. De matten stoelen bijvoorbeeld zijn in de tussenliggende eeuwen verdwenen.

Eén van de leveranties betrof een honderdtal stoelen voor de nieuwe Grote eetzaal: gemaakt van mahoniehout en met een zitting van scharlakenrode stof zouden zij voortaan dienst doen bij officiële diners (afb.1). De stoelen maakten deel uit van een omvangrijke opdracht aan de meubelmaker Carel Breytspraak sr. (1769-1810), een van de Amsterdamse leveranciers op wie een beroep werd gedaan. De opdracht aan Breytspraak vult de eerste pagina van het *Livre de commandes* voor het paleis te Amsterdam.³ Naast de stoelen bestaat deze uit tientallen commodes, maar liefst dertig secretaires, diverse nachtkastjes, tafels en bidets, en twee speeltafels. Deze en volgende opdrachten maakten van Breytspraak de bestbetaalde meubelmaker die in Amsterdam voor Lodewijk werkte. Zijn atelier was zeer productief en vervaardigde in zeer korte tijd meubelen van hoge kwaliteit. Breytspraak leverde uiteindelijk ongeveer 400 meubelstukken voor Amsterdam, voor iets meer dan f25.000,-. Hij moest alleen de stoffeerders Joseph Cuel, Johannes Kam jr. en Étienne Weenink voor zich dulden als bestbetaalde leveranciers.⁴

De collectie empire meubelen in het Koninklijk Paleis Amsterdam is uniek omdat deze nog altijd op de oorspronkelijke locatie bewaard wordt en van bijna alle meubelen de maker, oorspronkelijke plaatsing en prijs bekend is. Sinds Th.H. Lunsingh Scheurleer in 1953 voor het eerst de empire inrichting beschreef zijn er nieuwe gegevens over Breytspraak ontdekt.⁵ De zeer omvangrijke recente restauratie van de gehele meubelcollectie, gedocumenteerd in restauratierapporten, biedt de gelegenheid de meubelen in detail en in context te onderzoeken, en ze tegen het licht van nieuw archiefonderzoek te houden.⁶ Dit artikel bespreekt een aantal bijzondere stukken van Breytspraak waarvan de restauratie nieuwe inzichten heeft opgeleverd.

DE RESTAURATIE VAN HET KONINKLIJK PALEIS

2005-2009

De recente restauratie had ten doel het oorspronkelijke empire meubilair weer zo volledig mogelijk te gebruiken. Het meubilair was, ondanks eerdere restauratiecampagnes in de dertiger en zestiger jaren van de afgelopen eeuw, in tamelijk slechte staat en een deel van de meubelen was op de zolders opgeslagen.⁷ De meubelen moesten vanwege het dagelijks gebruik in een staatspaleis weer constructief in orde worden gebracht, en hun representatief uiterlijk zoveel als mogelijk terugkrijgen. Net als in 1808 werd tussen 2005 en 2009 een zeer grote groep vakmensen ingeschakeld om in korte tijd de inrichting van het paleis aan de hedendaagse eisen te laten voldoen. De restauratie van het interieur vond plaats in het kader van de asbestsanering en modernisering van het gebouw. Omdat paleis en inhoud eigendom zijn van de Nederlandse staat was voor beide projecten de Rijksgebouwendienst (Rgd) de opdrachtgever. De Project Intendant, Ed Reitsma, trad op als vertegenwoordiger van de gebruiker. De restauratiearchitect was Krijn van den Ende. Om de aanpak van de grootscheepse restauratie te helpen vormgeven werden als restauratieadviseurs Paul van Duin en Janine van Reekum aangesteld.⁸ Diverse meubelen die voor het huwelijk van Prins Willem-Alexander en Prinses Maxima in 2002 gerestaureerd waren, dienden als voorbeeld voor het gewenste uiterlijk. De restauratie werd opgedragen aan acht partijen die elk een kavel meubelen toegewezen kregen.⁹

Op de kwaliteit van de restauratie werd nauwlettend toegezien door de zogenaamde meubelcommissie. Het was van belang dat de verschillende bedrijven op eenzelfde manier restaureerden, om eenheid in uiterlijk te verkrijgen. Voor elk bedrijf werd een aantal meubelen als zogenaamde proefmeubelen aangewezen.¹⁰ De coördinatie van de restauratiedocumentatie en aanvullend onderzoek was in handen van Aagje Gosliga en Hans Piena. De restauratie van het meubilair bracht veel technische informatie aan het licht, die systematisch is verzameld en gedocumenteerd. Daarmee is het mogelijk om technische vergelijkingen te maken tussen meubelen van verschillende makers, en tussen meubelen van dezelfde maker voor vertrekken van uiteenlopend belang.

DE FIRMA BREYTSPRAAK

De naam Breytspraak was al gevestigd voordat Lodewijk koning van Holland werd. Dat was waarschijnlijk de reden dat er juist op zijn atelier een beroep werd gedaan, toen het Amsterdamse paleis ingericht moest worden. De firma werd in 1772 opgericht door vader Johann Jacob Breytspraak (ca. 1739-1795), die zich 'kassenmaker' noemde. We weten meer door de boedelscheiding na diens overlijden.¹¹ Carel nam in dit jaar de zaak over. Er zijn vóór 1806 een aantal meubelen van hem bekend, waaronder een klapbuffet, gedateerd

2. P. de la Mésangère, *Collection de meubles et objets de goût*, Parijs 1805, vol. 4, 186, Bibliotheek INHA, collectie Jacques Doucet. Hier heet het een 'chaise d'appartement' te zijn (foto INHA, Dist. RMN-Grand Palais)

1805, in de collectie van het Rijksmuseum Amsterdam.¹² Breytspraak wordt genoemd in een rekening van de stoffeerder Joseph Cuel voor Huis Barnaart te Haarlem in 1806. Mogelijk werkten zij vaker samen en behoorden zij tot de vaste kring van leveranciers rond de architect van dit huis, Abraham van der Hart (1727-1820). Hoe Breytspraak onder de aandacht van het hof kwam is niet bekend, maar er zijn meerdere mogelijkheden. Lodewijk bezocht Huis Barnaart tijdens een bezoek aan Haarlem en stelde Van der Harts voormalige assistent Bartolomeus Willem Hendrik Ziesenis (1768-1820) aan als architect van het Amsterdamse paleis. In ieder geval wordt op 12 maart 1808 de eerste koninklijke opdracht verleend aan Carel Breytspraak sr. Vanaf dan komt zijn naam voor in de administratie van de Intendance, de hofdienst die verantwoordelijk was voor de inrichting en het onderhoud van de paleizen. Tot zijn overlijden in 1810 levert hij meubelen en onderhoud voor alle koninklijke paleizen.

STOLEN VOOR DE GROTE EETZAAL

Op 20 april 1808 levert Breytspraak de eerder genoemde stoelen voor de Grote eetzaal die op 26 maart van datzelfde jaar bij hem besteld waren. De stoelen, '100 chaises idem [acajou] drap escarlate et rubans extra', mahonie bekleed met rood laken en extra band, kosten f41,- per stuk.¹³ Uit de korte levertijd van minder dan vier weken blijkt dat Breytspraak over behoorlijk wat mankracht kon beschikken om een dergelijke grote opdracht uit te voeren. Mogelijk was er ook sprake van onderaanneming, want in dezelfde periode levert Breytspraak nog eens 530 stoelen voor Paleis Soestdijk.¹⁴ In 1795 telde de werkplaats in ieder geval negentien werkbanken.¹⁵ In de staat van uitgaven uit de jaren daarop worden naast Carel zelf maandelijks tien tot

twalf knechten betaald, waarvan twee gezien het lage loon waarschijnlijk leerjongens zijn.¹⁶ In 1799 vraagt Carel Breytspraak sr. 'nog eenige kastenmakers en stoelenmakers (Goede werklieden)'.¹⁷

Lunsingh Scheurleer traceerde het ontwerp van de stoelen voor de Grote eetzaal al naar een prent uit de serie *Meubles et Objets de Goût* (afb.2).¹⁸ Niet Breytspraak, maar de hofarchitect Jean-Thomas Thibault (1757-1826) of zijn assistent voor het Amsterdamse paleis, Ziesenis, koos het ontwerp uit. In de reglementen van de Intendance staat namelijk dat de meubelmakers dienden te werken naar ontwerpen van de architecten.¹⁹ Er zijn andere meubelen bekend waarvoor een prent als inspiratiebron diende.²⁰ In tegenstelling tot de prent hebben de stoelen een recht in plaats van een taps toelopend rugpaneel gekregen, waarvan de decoratie afwijkt van het voorbeeld. Hierin komt de vaak wat eenvoudiger uitvoering van Hollandse empire meubelen ten opzichte van hun Franse voorbeelden naar voren. Interessant is dat het ameublement (inv. nr. KP 4078), gemaakt door Albert Eeltjens (1751-1836) voor de salon van de grootmaarschalk, zeer sterk gelijkende kapregels heeft.²¹

PRODUCTIEWIJZE

Uit de constructie kunnen wij afleiden hoe de meubelmakers te werk gingen. De stoelpoten, rugstijlen, rug- en de kapregel zijn van massief mahonie, terwijl de zittingregels van iepenhout met mahonie finer zijn. Het rugpaneel is van mahonie, beplakt met moiré mahoniefineer (afb.3). Het paneel valt boven en onder in een groef van mahonieregels die aan weerszijden een uitgesneden voluut hebben. De stoelen zijn oorspronkelijk afgewerkt met bijenwas. Iepenhout is gebruikelijk voor de zittingregels omdat het veerkrachtig en taai is,

en niet kapot gaat door de vele stoffeernagels. Het mahoniehout en -fineer van de verschillende onderdelen is van uiteenlopende kwaliteit. De poten en de fineer op de regels zijn vrij licht en zacht met een open nerf, terwijl het rugpaneel en de kapregel van een zwaardere mahoniesoort zijn en de fineer op het rugpaneel gevlamd is van uiterlijk.

De voorpoten zijn gemaakt op een houtdraaibank, wat blijkt uit de aangetroffen afdrucken van de draaibankcenters waartussen het hout geklemd was. De sabelpoten achter, de rugstijlen en kapregel zijn in vorm gezaagd, mogelijk met een spanzaag, en vervolgens gladgeschaafd. De zittingregels zijn eerst gefineerd en daarna met 7 mm dikke pennen gelijmd in gaten in de poten. Deze houtverbindingen zijn aan de binnenzijde bij de achterpoten verstevigd met hoekklossen die bevestigd zijn met lijm en gesmede nagels. De meeste kracht wordt tijdens het zitten uitgeoefend op de achterpoten. De verbindingen tussen de voorpoten en de voor- en zijregels zijn elk met slechts twee kleine verlijmdde klosjes verstevigd. Op de zijregels is aan de achterzijde nog een schuin oplopend blokje aangebracht waardoor deze over een groter oppervlak met de achterpoot verbonden is. Opmerkelijk is dat de zittingregels van deze grote set stoelen nogal verschillen in dikte, van 20 tot 28,5 mm, en ook dat de zijregels in de achterstijlen 6-8 mm lager vergaard zijn dan bij de voorpoten, waardoor de zitting dus iets naar achteren afloopt en de voorpoten iets achterover staan.

De decoraties op de stoelen zijn met verschillende technieken aangebracht. De kapregels zijn versierd met voluten. Het verdiepte gedeelte van de kapregel is eerst uitgegrond met beitels, waarvan de sporen nog zichtbaar zijn. Het verdiepte deel is dan ook nergens geheel vlak. De huizen van de voorpoten, de kapregel en het rugpaneel zijn versierd met ingelegde ornamenten in de vorm van respectievelijk een klaverblad, ranken met een stervorm in het midden en een lauwerkrans. Het massieve mahonie is hiervoor met gutsen weggesneden en met palissanderfineer ingelegd. De lauwerkrans op het rugpaneel is waarschijnlijk vervaardigd door palissanderfineer op een vel mahoniefineer te plakken, de krans uit te zagen en vervolgens het palissander in te passen in de achtergrond van het mahoniefineer. Daarna is het geheel gelijmd op het rugpaneel.

STOFFERING UIT 1808

De meubelcommissie bezocht kort na aanvang van de restauratie de ateliers van alle deelnemende meubelrestauratiebedrijven. Tijdens het bezoek aan restauratoren Nico Hijman en Vincent van Drie is een aantal Breyspraak-stoelen bekeken. Een stoel bleek onder de bekleding nog een bekleding met rood laken te hebben, waarop bovendien te zien was waar passement gezeten had (afb.4). Uit onderzoek door stoffeerder Dick Oostendorp bleek dat dit een restant van de origi-

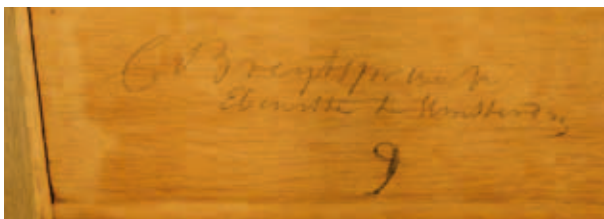
3. Detail van de rug van een van de stoelen geleverd voor de Grote eetzaal, tijdens restauratie (foto Wim Ruigrok)

4. Stoffering van een van de stoelen geleverd voor de Grote eetzaal, tijdens restauratie (foto Wim Ruigrok)

5. Het cilinderbureau geleverd door Carel Breyspraak sr. (inv. nr. KP 4183) in september 1808 voor het appartement van de koning, in de nieuwe opstelling (foto Wim Ruigrok)

6. De handtekening van Carel Breyspraak sr., aangetroffen op een van de kleine laatjes van het cilinderbureau van afb. 5 (foto Michiel de Vlam)

7. Etiket van de firma Breyspraak, aangetroffen op de achterzijde van een lade van een secretaire (inv.nr. KP 4108) voor het appartement van de kroonprins (foto Michiel de Vlam)

nele bekleding was en er werd besloten om dit als voorbeeld voor de nieuwe te gebruiken. Dit in tegenstelling tot de meeste andere zitmeubelen waarbij op een enkele uitzondering na de originele bekleding ontbrak en gekozen is voor op empire geïnspireerde stoffen.

De stoelen van de Grote eetzaal hadden bovendien vrijwel allemaal nog de oorspronkelijke stoffering, vastgezet met gesmede nagels. Het grof sisal draaglinnen ligt op vier 4,5 cm brede linnen singels met twee ingeweven bruine bandjes. Daarop is een paardenharen koek met grof linnen bekleding aangebracht. Deze

is doorgeregen, vijf keer doorgenaaid en geëgaliseerd met een paardenharen piqueerlaag met direct daarover scharlakenrood laken. De zijkanten zijn aange-naaid en de naden zijn met zwart passement afgezet.

RESTAURATIE

De stoelen bevonden zich in slechte toestand en zowel het hout als de stoffering zag er sleets uit.²² Veel houtverbindingen waren los, er was veel oppervlakkige schade, vooral op de stijlen en het rugpand boven de zitting. Dit is wellicht te verklaren door sabels die gasten droegen. Het iepenhout van sommige stoelen was aangetast door houtworm. Door nieuwe bekledingen waren de zittingregels van sommige stoelen kapot gespijkerd. Enkele poten waren gebroken. Over de oorspronkelijke waslaag was op vrijwel alle stoelen een vernis- of politoerlaag aangebracht, die gedeeltelijk was afgebladderd. De stoelen waren in het verleden allemaal opnieuw bekleed. De restauratie van de overgebleven 93 stoelen van de Grote eetzaal werd uitgevoerd door twee verschillende partijen: Hijman, Van Drie en Oostendorp enerzijds, en de firma Bruijs en Streep met stoffeerder Ruth Visser anderzijds. Vrijwel alle stoelen werden geheel of gedeeltelijk gedemonteerd om de pen- en gatverbindingen tussen zittingregels en poten weer goed pas te maken alvorens ze opnieuw te verlijmen met huiden- en/of beenderlijm. Zittingregels die te zeer waren kapot gespijkerd of aangetast door houtworm zijn gedeeltelijk vervangen. Ontbrekende of aangetaste hoekklossen zijn aangevuld. Afgebroken delen van de stoelen werden aangevuld met een passende houtsoort, kleine beschadigingen opgevuld met stopwas. De latere afwerking met vernis of politoer werd verwijderd en vervangen door een bijenwas vermengd met het hardere carnaubawas, opgewreven tot een hoge glansgraad werd bereikt.

De stoffering is tijdelijk verwijderd om de stoelen opnieuw te verlijmen en daarna opnieuw aangebracht. Bovenop de oude singels en het linnen zijn nieuwe jute singels geplaatst om de zitting voldoende draagvermogen te geven. De oude paardenharen koeken zijn uit elkaar geplouzen met een crinmachine om ze weer veerkracht te geven. Waar nodig is het paardenhaar aangevuld, de koek opnieuw doorgenaaid, gepiqueerd, afgedekt met molton en overtrokken met katoen. Alles is vastgezet met gegalvaniseerde nieten om spijker-schade te voorkomen. Ten slotte is nieuw rood laken aangebracht, het passement op de zitting genaaid en het agrementband geplakt (afb.1).

CILINDERBUREAU / EEN BUREAU VOOR DE KONING

De schrijver die in 1812 de inventaris van het Amsterdamse paleis opmaakte, kon zijn bewondering voor dit cilinderbureau (inv.nr. KP 4183) niet verbergen: 'une belle table bureau', noteerde hij (afb.5).²³ Lunsingh Scheurleer noemt het Breyspraak's meesterstuk uit deze jaren.²⁴ Zelf omschrijft de meubelmaker

het in zijn rekening als: 'Une Cilindre bois acajou, raciné avec colommes, dessus de marbre & ornements choisies. Doré au feu, belle serrurie, & panneau maroquin, f 795,-'.²⁵ Op de onderzijde van vier van de zes kleine laadjes valt in potlood te lezen: 'C. Breijtspraak, Ebenist, te Amsterdam' (afb.6). Op meerdere paleismeubelen van Breijtspraak is deze signatuur te vinden, evenals op de onderkant van een lade van het reeds genoemde klapbuffet in de collectie van het Rijksmuseum. Hierop staat met potlood vermeld: 'C. Breijtspraak Inde vijselstraat te Amsterdam 1805'.²⁶ Ook gebruikte Breijtspraak etiketten met zijn firmanaam, zoals tevens aangetroffen onder de bladen van de speeltafel (inv.nr. KP 3892) en de gueridon (inv.nr. KP 3911) (afb.7).

Het cilinderbureau is gemaakt van eikenhout gefineerd met zeer fraai gevamd bloemmahonie. Op de cilinder, de regel eronder en de plint is dit gespiegeld aangebracht. Dit effect werd bereikt door opeenvolgend uit een stam gezaagde platen – met dus vrijwel dezelfde tekening – uit te klappen en met een zogenaamde stolpnaad in het midden tegen elkaar aan te laten sluiten. De drie laden boven de cilinder en de twee deuren eronder hebben allemaal een brede plaat fineer van bloemmahonie. Op de deuren is dit omgeven door een kader van moiré mahoniefineer. De cilinder heeft een met bloemmahonie gefineerd paneel dat iets verdiept ligt in een met moiré mahonie gefineerd raamwerk. Het bureau is verder rijk versierd met verguld beslag van hoge kwaliteit, bestaande uit gestileerde ranken en bladeren, rozetten en lauwerkransen. De zuilen en pilasters die het schrijfblad dragen hebben verguld bronzen basementen en kapitelen.

Het constructiehout van de plint heeft verstekverbindingen, terwijl de zijden met zwaluwstaarten verbonden zijn met de horizontale delen. De deuren bestaan uit brede verticale planken, met aan de onder- en bovenzijde horizontale rekeinden. De kwaliteit van het cilinderbureau benadert dat van Franse empire meubelen, hoewel die vaak nog sierlijker, met grote precisie geciseleerd beslag hebben.

Het bureau was in redelijke staat, met slechts enkele scheuren in de deuren, lichte gebruiksschade en wat dof beslag. De deuren stonden wat bol. Tijdens de restauratie werden losse delen gelijmd, kleine ontbrekende delen aangevuld en de scheuren in de deuren opgevuld.²⁷ Het oppervlak van mahonie en verguld brons werd gereinigd en het hout gepolitoerd met schellak waardoor het zijn hoge glans terugkreeg. Tijdens het bezoek aan het atelier van de restaurator, Michiel de Vlam, besloot de meubelcommissie om de bolling in de deuren te accepteren omdat restauratie daarvan te ingrijpend zou zijn. De Vlam ontdekte dat de verguld bronzen sluitlijst op de rechterdeur niet origineel was, maar afkomstig van de Breijtspraak secretaire voor de slaapkamer van de koningin (inv.nr. KP 3891). Oude schroefgaten in de rechterdeur van de secretaire corresponderden precies met de bevestigingspunten

van de sluitlijst, en de hoogte van de deuren van de secretaire kwam ook beter overeen met die van de sluitlijst. Te oordelen naar oude foto's was de sluitlijst al voor 1942 verwisseld. Bij de huidige restauratie is deze verwisseling ongedaan gemaakt door de sluitlijst te herenigen met de rechterdeur van de secretaire. Het marmeren blad bleek eveneens niet origineel en werd na 1983 aangebracht. Het stak over de profiellijst heen in plaats van binnen de sponning te vallen, zoals oorspronkelijk bedoeld. Het werd daarom vervangen door een ander geaderd wit blad, dat passend gemaakt en gerestaureerd is.²⁸

CORPS DE BIBLIOTHÈQUE

Volgens de hofetiquette diende de koning in zijn paleizen te kunnen beschikken over een bibliotheek en een topografisch kabinet.²⁹ Het mag bekend worden verondersteld dat Lodewijk bibliofiel was; hij gebruikte net als zijn keizerlijke broer de bibliotheek als werk-kamer.³⁰ Pas in zijn Amsterdamse paleis kon Lodewijk daadwerkelijk over deze ruimten beschikken. Breijtspraak kreeg in september 1808 de opdracht om de boekenkasten voor bibliotheek en kabinet te vervaardigen (inv.nrs. KP 3912, KP 3913 en KP 4063).³¹ Deze opdracht is de enige waarvan een contract bekend is, en daardoor des te interessanter. De bijbehorende tekening van architect Ziesenis, waar de meubelmaker naar moest werken, is niet bewaard gebleven. Voor het ontwerp moeten we daarom kijken naar de kasten zelf (afb.8).

De boekenkasten bestaan uit hoge bovenkasten met pilasters en een fries, geplaatst op vooruitstekende, lage, door dichte deuren afgesloten onderkasten. De boeken werden oorspronkelijk tegen licht en vuil beschermd door groene gordijnen in de met messing gaas bespannen deuren van de bovenkasten. De pilasters zijn op de stijlen van de deuren aangebracht. Het fries is versierd met de koperen namen van de negen muzen, elk gevat in een lijst bestaande uit een met lood gevuld geelkoperen profiel, met op de hoeken verguld bronzen ornamenten.

De planken moesten volgens contract in hoogte verstelbaar zijn. Breijtspraak mocht zelf de constructie van de kasten bepalen en de manier van bewerking: 'De constructie of 't saamenvoeging van het geheel der Boekenkasten zowel als de manier van bewerking blijft aan den aannemer ten zij gewichtige redenen hier in eenige verandering vorderde'. De deuren en planken van deze boekenkasten zijn uitneembaar, doordat de zijden en tussenschotten van de bovenkasten met losse pen- en gatverbindingen in de onderkast vallen, en het fries en het achterschot rondom in een groef. De onderkast en het fries kunnen niet verder worden gedemonteerd.

Breijtspraak diende de boekenkasten binnen vier weken na ondertekening van het contract te leveren, en kreeg daarvoor f 6000,- betaald. Iedere dag vertraging

8. Een van de boekenkasten geleverd door Carel Breytpraak sr. (inv. nr. KP 3913) in oktober 1808 voor de bibliotheek en het topografisch kabinet, in de nieuwe opstelling (foto Wim Ruigrok)

kwam hem op f 50,- boete te staan. In het contract was bepaald dat 'het geheel der kasten met deselven Planken van extra droog Rijnsche of Rigas wagenschots' diende te zijn. Breytpraak gebruikte hiervoor inderdaad eiken blindhout, en naaldhout voor de sloffes. Het eikenhout bevat nogal wat noesten, zodat niet gesproken kan worden van de allerbeste kwaliteit. Rondom een van de noesten zijn sporen afkomstig van een houtzaagmolen gevonden. 'Wagenschots' en andere houtwaren kocht Breytpraak onder andere bij Hendrik van Langelaan te Amsterdam, die een 'affaire in gezaagde eiken houtwaren' had. Van Langelaan zaagde op de molen Het Blaauwe Hart, die buiten de Raampoort aan de Stadsbuitensingel stond.³²

Bij wie Breytpraak het mahonie voor de pilasters, lijsten, het voetstuk, de voorsprong en de plinten inkocht is onbekend. Dit diende volgens het contract 'van massief gaaf en fraay gevlamd mahonie hout' te zijn. Al het zichtbare hout diende met mahonie gefineerd te worden, zodat het leek alsof de kasten geheel hieruit vervaardigd waren. Dit is Breytpraak goed gelukt. Het mahoniefineer is zeker 'fraay gevlamd', maar toch niet zo weelderig als het bloemmahonie op het cilinderbureau. Interessant is de combinatie op een meubel van ornamenten van verguld koper, messing en latoenkoper, verguld hout en geverfde bronsimitatie. De kasten hebben profiellijsten van latoenkoper met een eikenhouten kern. De basementen en kapitelen van de pilasters hebben profielen van verguld hout. De kapitelen hebben gestileerde acanthusbladeren, met daarboven voluten, alles geverfd als imitatie van brons. Breytpraak koos een afwerking met bijenwas voor het mahoniehout.³³

Al in 1809 moest de bibliotheek plaatsmaken voor het nieuwe appartement van de kroonprins, en verplaatste Breytpraak de bibliotheek naar de bovengelige verdieping voor f 500,-. De kasten werden daarbij aangepast: 'Alle de kasten der bibliotheek afgenomen, getransporteerd en tot ander appartementen ingericht, verschilderen nieuwe mahonie onder en boven sijstukken en lijsten bij gemaakt [...]'.³⁴ Sporen van een andere indeling zijn tijdens de restauratie inderdaad gevonden. De tweedeurskast bestaat uit twee samengevoegde delen en mogelijk was het Breytpraak die de middelste travee verwijderde.

In de inventaris [1811] worden elf kasten genoemd, waarbij met een 'kast' waarschijnlijk een verticaal vak van een plank breed werd bedoeld, in overeenstemming met de verticale geleiding aan de buitenzijde van het meubel. Drie boekenkasten met in totaal acht 'kasten' zijn bewaard gebleven.

RESTAURATIE

Op het moment dat het restauratieproject werd opgestart, waren de kasten in zeer slechte toestand. Grote stukken finer ontbraken, evenals een deel van de achterschotten en planken. Een deel van het eiken constructiehout was bol gaan staan en de naden tussen de planken waren open door krimp, waardoor ook het finer ter plekke gescheurd was. Eerdere finerrestauraties waren zichtbaar en een deel van de houtverbindingen was afgebroken. Er was waterschade en de afwerking was vervuild. De halfronde messing profielen ontbraken deels of waren niet origineel. Het vergulde hout was meermalen opnieuw verguld of geschilderd.

De restauratie heeft zich in eerste instantie gericht

op het herstellen en aanvullen van de constructie. Scheuren in het eikenhout zijn gevuld en daar waar het eikenhout golfde zijn diepere delen met een epoxydine massa gevuld, en te hoge delen vlak geschaafd. Ontbrekend fineer is aangevuld, storende restauraties vervangen en het geheel is afgewerkt door het opnieuw in de was te boenen. Het vergulde brons is gereinigd, het vergulde hout opnieuw polimentverguld, na lagen van eerdere restauraties verwijderd te hebben. De bronsimitatie is gereinigd, aangevuld en getoucheerd. Ontbrekend gaas is ingevlochten.

De restauratie van de kasten was omvangrijk en is uitgevoerd door de firma's Folkers, Vos en Creman, Hoving en Klusener, en Van Geenen. De werken waren soms ingrijpend, zoals het vlakmaken van het eiken constructiehout. Om het gewenste uiterlijk te verkrijgen was dit echter noodzakelijk. De kasten pronken nu weer op de verdieping waar ze oorspronkelijk voor zijn gemaakt.³⁵

GEMAAKT VOOR EEN PRINS

Het appartement van de kroonprins, waarvoor de bibliotheek moest wijken, werd vanaf februari 1809 ingericht en bestond uit een salon, een slaapkamer en twee antichambres.³⁶ Ook hier had Breyt spraak een aandeel in de inrichting. Voor de slaapkamer leverde Breyt spraak het gehele mahoniehouten ameublement, behalve het zitmeubilair, voor een bedrag van f1650,-. Het bestond uit een commode, toilettafel, haardscherf, nachttafel, een lavabeau, chaise percée en bidet met rug, een gueridon, secretaire en chiffonnière. Voor de salon vervaardigde Breyt spraak een drietal meubelen: een consoletafel (f425,-), een gueridon (f300,-) en een haardscherf (f125,-) van mahoniehout met 'dorures'.³⁷ De consoletafel en gueridon werden bij de huidige restauratie behandeld door Hanneke Rijks en Ninette ten Bosch.

De consoletafel (inv.nr. KP 4123) is opgebouwd uit eiken blindhout met mahonie fineer (afb.9). Hij heeft

9. De consoletafel geleverd door Carel Breyt spraak sr. (inv. nr. KP 4123) in mei 1809 voor het appartement van de kroonprins, in de nieuwe opstelling (foto Wim Ruigrok)

10. De consoletafel van afbeelding 9 voor restauratie. Later toegevoegd verguld beslag is hier nog aanwezig (foto Rijks en Ten Bosch)

twee ronde kolommen op een rechthoekige plint, eveneens gefineerd, een wit marmeren blad en een spiegel in de achterwand. Doordat de voor- en zijkan- ten van de plint tussen de kolommen inspringen lijkt deze uit twee lagen te bestaan. Het mahoniefineer is overal gespiegeld aangebracht, zoals bij het cilinder- bureau. Het mahonie was bedekt met een sterk ver- geelde afwerking, met veel vochtplekken op de plint.³⁸ De plint was bovendien naar achteren afgeschuind. Dit is aangevuld, eerst met eiken constructiehout en vervolgens met een bijpassende strook fineer. De oude afwerking is opgelost met ethanol om er een nieuwe schellakpolitoer op aan te brengen die het mahonie weer glans en diepte geeft.

Het beslag van verguld brons op de voorregel onder het marmeren blad is van hoge kwaliteit. In een rech- thoekige lijst bevindt zich een voorstelling van Amor en Psyche, met aan weerszijden ornamenten met bladeren, toortsen en voluten. De zuilen aan de voorzijde en de pilasters aan de achterzijde hebben basementen en kapitelen van een vergelijkbare kwaliteit verguld brons. Op de hoeken van de consoletafel en in het mid- den van de plint was nog meer verguld brons aange- bracht, maar van duidelijk mindere kwaliteit (afb.10). Tijdens de restauratie bleek alleen het beslag met de voorstelling van Amor en Psyche en dat van de zuilen en basementen origineel op het meubel te horen. De andere delen zijn daarom niet teruggeplaatst. Het sil- houet van het verwijderde beslag is nog steeds zicht- baar op het meubel. Er is voor gekozen om deze don- kere markeringen niet te bleken, maar de tijd, of beter gezegd het licht, zijn werk te laten doen. Het originele beslag was vies en dof. Dit is elektrolytisch verguld

waardoor de voor Nederland uitzonderlijke hoge kwa- liteit van het giet- en ciseleerwerk weer zichtbaar is.

De grote gueridon (inv.nr. KP 3920) is van een type waar Breytspraak er meerdere van vervaardigde voor de koninklijke paleizen (afb.11). De gueridon voor de kroonprins is zelfs vrijwel identiek aan de tafel die Breytspraak leverde voor de salon van de koning (inv. nr. KP 4131). Dat deze tafel wel degelijk voor de kroon- prins bestemd was blijkt uit het potloodopschrift 'prins', aangetroffen op de bovenkant van de poot.

Het marmeren blad van Breytspraak's gueridons rust steeds opeen 'wagenwiel' van hout en ijzer (afb.12). Deze ligt op een kolompoot met drie concave zijden, op een driehoekige plint met eveneens concave zijden. Op de drie hoeken wordt de plint gedragen door vergulde leeuwenklauwen, een verwijzing naar de koninklijke gebruiker. De drie onderdelen van de tafel – wagen- wiel, kolompoot en plint – worden bij elkaar gehouden door een lange gesmede stang, die aan de onderkant schroefdraad en een vleugelmoer heeft om de onder- delen strak tegen elkaar aan te drukken. Pennetjes in de onder- en bovenkant van de kolom zorgen ervoor dat de onderdelen recht blijven ten opzichte van el- kaar. Dit type voet werd door Breytspraak omschreven als 'en forme d'autel', omdat het gebaseerd is op de vorm van een antiek Romeins altaar.³⁹ De zijden van de kolompoot en de plint zijn gefineerd met prachtig bloemmahonie en rijk versierd met een hoge kwaliteit verguld bronsbeslag, bestaande uit medaillons en ge- stileerde ranken en bladeren.

De tafel was in tamelijk verwaarloosde conditie: er ontbraken stukken mahonie en koperen lijsten, er wa- ren enkele krimpscheuren te zien en de klauwpoten waren overgeverfd met een moderne goudverf.⁴⁰ De krimpscheuren zijn deels gevuld en deels dichtge- drukt en opnieuw verlijmd. Ontbrekend fineer en pro- fielen zijn aangevuld en de verbleekte politoer is ver- vangen door een nieuwe schellakpolitoer. De moderne goudverf is verwijderd van de klauwpoten en de gron- dering en het weinige overgebleven originele goud is aangevuld met nieuw bladgoud. Het vergulde beslag is gereinigd waardoor het zijn oorspronkelijke uiterlijk grotendeels heeft teruggekregen. Een ontbrekend me- daillon (vrouwenkopje) is aangevuld met een afgietsel van soortgelijk beslag op de tafel van de koning (inv.nr. KP 4131).

CONCLUSIE

Dit artikel behandelt enkele van de meest aanspreken- de meubelen van Carel Breytspraak sr., de best betaald- de meubelmaker van koning Lodewijk Napoleon. De meubelen zijn tussen 1808-1810 vervaardigd, maken deel uit van de grootste collectie Hollandse empire meubelen en worden nog altijd bewaard in het Kon- inklijk Paleis Amsterdam. De bevindingen tijdens de restauratie van 2005-2009, aangevuld met archief- onderzoek, geven een goed inzicht in de productie,

11. De gueridon geleverd door Carel Breyspraak sr. (inv. nr. KP 3920) in mei 1809, in de nieuwe opstelling (foto Wim Ruigrok)

constructie en toegepaste materialen van Hollandse empire meubelen. Vooral de meubelen voor de hoofdvertrekken, zoals het cilinderbureau, zijn van dure en kwalitatief hoge materialen gemaakt en doen nauwelijks onder voor de beste Franse empire meubelen. Imitatiebrons en messing profielen zijn mogelijk typisch voor de Nederlandse context. De integrale benadering van de restauratie maakte vele vondsten en nieuwe inzichten mogelijk, bijvoorbeeld over het oorspronkelijke beslag van de stukken. De conditiebeschrijvingen in de restauratierapporten bieden inzicht in de natuurlijke degradatie van de meubelen, zoals krimpscheuren en boltrekken van deuren, schade ontstaan door het gebruik, zoals losse of afgebroken verbindingen van de stoelregels en aanpassingen door eerdere behandelingen, zoals het verwisselen van de sluitlijst van de deuren van het cilinderbureau. De beschrijving van de restauraties geeft informatie over de ethische en esthetische afwegingen en de uitgevoerde behandeling. Zo zijn soms versleten verguldingen vernieuwd, om eenheid in kleur en glans te krijgen, maar is wel de stoffering van de stoelen behouden. De bekleding van de stoelen van de eetzaal is een reconstructie van de originele bekleding, andere zitmeubelen zijn bekleed met op empire geïnspireerde stoffen. Het mahonie is niet geschuurd, maar glanzend afgewerkt,

12. De gueridon van afbeelding 11 na restauratie, maar nog zonder marmeren tafelblad. Kenmerkend voor Breyspraak is het ijzeren 'wagenwiel' ter ondersteuning van het blad (foto Rijks en Ten Bosch)

met bijenwas of politoer, afhankelijk van wat op het meubel aangetroffen werd. Breytspraak's meubelen hebben daarmee veel van hun oude luister herwonnen en de unieke collectie empire meubelen is weer te bewonderen in het heropende paleis.

Nader onderzoek naar de inbreng van andere meu-

belmakers en leveranciers zou inzicht kunnen opleveren in prijzen en materialen; de korte levertijden van zulke grote aantallen meubelen, de verschillen in werkwijze tussen de meubelmakers, mogelijke samenwerkingen en verschillen en overeenkomsten tussen Nederlandse en Franse empire meubelen.

NOTEN

- 1 Onze dank gaat uit naar de volgende lezers voor de totstandkoming van dit artikel: Pol Bruijs, Vincent van Drie, Nico Hijman, Reinier Klusener, Dick Oostendorp, Hans Piena, Janine van Reekum, Hein van Rossum, Hanneke Rijks, Wim Ruijgrok, Sandra van Stigt en Michiel de Vlam.
- 2 Koninklijk Huisarchief Den Haag (KHA), archief Lodewijk Napoleon, G4, D9.
- 3 KHA, archief Lodewijk Napoleon, G4, D3.
- 4 Zoals aangegeven was Breytspraak een van een groot aantal leveranciers. Naast de genoemde stoffeerdere waren andere belangrijke meubelleveranciers de Parijse firma Jacob-Desmalter, de Haagse stoelenmaker Albert Eeltjes (1751-1836), de beeldsnijder Eduard Muller (1760-1830), de firma's Horrix (meubelen), Van der Meulen (tapijten) en Berger (behang), de stoffeerdere Louis Lehoux (1757-1815) en Lambertus Lambotte (ca. 1762-1840).
- 5 Th.H. Lunsingh Scheurleer, 'De inrichting van het Koninklijk Paleis te Amsterdam onder Lodewijk Napoleon', in: *Publicaties van het genootschap voor Napoleontische Studiën* 4, Den Haag juni 1953, 243-260, en 7, Den Haag februari 1955, 25-38. Lunsingh Scheurleer was niet de eerste auteur die over het paleis schreef, maar wel de eerste die de collectie empire meubelen onderzocht. Zie verder: *Lodewijk Napoleon en het Koninkrijk Holland*, Amsterdam 1959; E. Fleurbaay, *Empire in het Paleis; De inrichting van het Paleis op de Dam ten tijde van Lodewijk Napoleon*, Amsterdam 1983; J.E. Huiskens, 's *Konings paleis op den Dam. Het Koninklijk Paleis historisch gezien*, Amsterdam 1989; P. Rem, 'De paleizen van Lodewijk Napoleon en hun inrichting', in: A.D. Renting, *Lodewijk Napoleon; Aan het hof van onze eerste koning 1806-1810*, Zutphen 2006, 19-35; A. Gosliga, "'L'intention patriotique" van Lodewijk Bonaparte en de Hollandse kunstnijverheid', in: E.A. Koolhaas-Grosfeld (red.), *Lodewijk Napoleon en de kunsten in het Koninkrijk Holland*, Zwolle 2007, 77-99; M. van der Zwaag e.a. (red.), *Koning Lodewijk Napoleon & zijn Paleis op de Dam*, Amsterdam/Zwolle 2012.
- 6 Per meubel is een restauratierapport opgesteld waarin de uitgevoerde werkzaamheden en vondsten zijn vastgelegd. Deze rapporten worden bewaard bij de Rijksgebouwendienst en de Dienst Koninklijk Huis in Den Haag.
- 7 Zie voor de eerdere restauratiecampagnes: P. Vlaardingerbroek, *Het paleis van de Republiek: geschiedenis van het stad-huis van Amsterdam*, Zwolle 2011, hoofdstuk VIII.
- 8 In nauwe samenwerking met de meubelcommissie werd een aanbestedingsprocedure vastgesteld. In de commissie hadden zitting Kees van den Boer en Sandra van Stigt (Rgd), de Project Intendant, de architect, en Saskia Broekema, hoofd meubilaire zaken van de Dienst Koninklijk Huis.
- 9 Het ging om 444 objecten, later uitgebreid met 104 meubelen in drie verdere kavels. In tweede instantie werden de spiegellijsten aan drie, en de marmeren bladen aan zes partijen gegund. De kroonluchters werden aanvankelijk over vier partijen verdeeld, en schilderijen, schilderijen, klokken en kandelabers werden apart opgedragen. Al met al waren honderden restauratoren betrokken bij de restauratie van het interieur.
- 10 De meubelcommissie bezocht alle ateliers tijdens de uitvoering van de proefrestauraties. Vervolgens werd de kwaliteit van de proefrestauraties tijdens een gezamenlijke bijeenkomst met alle opdrachtnemers besproken. Deze openheid en uitwisseling zorgden naast een hoogwaardig eindresultaat voor een goede onderlinge communicatie. De meubelcommissie bezocht daarna ook regelmatig de ateliers, bijvoorbeeld bij de oplevering van de meubelen. Voor de marmeren bladen werd Pier Terwen als restauratieadviseur toegevoegd aan de commissie.
- 11 Stadsarchief Amsterdam (SA), toegangsnr. 5075, notaris A. Santhagens, inv.nr. 18456, no. 170, boedelscheiding 9 mei 1805.
- 12 Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. BK-1989-1; R.J. Baarsen, *Nederlandse kunst in het Rijksmuseum 1700-1800*, Amsterdam/Zwolle 2006, 84-85.
- 13 KHA, archief Lodewijk Napoleon, G4, C35, rekening nr. 596.
- 14 KHA, archief Lodewijk Napoleon, G4, C35, rekening nr. 595.
- 15 R.J. Baarsen, *De Amsterdamse meubelloterijen*, Zwolle 1992, 161, noot 89.
- 16 Zie noot 7.
- 17 *Amsterdamsche Courant*, 6 april 1799, nr. 42.
- 18 Lunsingh Scheurleer 1953 (noot 5), 254. Oorspronkelijk uitgegeven als P. de la Mésangère, *Collection de meubles et objets de goût* [...], Parijs 1805, vol. 4, no. 186.
- 19 Zie voor een uitgebreide beschrijving van deze dienst: Gosliga 2007 (noot 5).
- 20 Bij het archiefonderzoek voor de restauraties werd één nieuw voorbeeld gevonden van een prent die als voorbeeld diende voor een meubel: de poot van tafel KP 4166 van Eduard Muller is gebaseerd op twee prenten uit *Le style Empire* (1804) van Pierre Beauvallet. Verder onderzoek zal mogelijk nieuwe voorbeelden opleveren.
- 21 In het bezit van de familie Barnaart is nog een elftal stoelen die overeenkomen met de stoelen voor de Grote eetzaal van het Paleis te Amsterdam. A. Gosliga, *Le meilleur métier. Joseph Cuel (1763-1846), tapisserieur*. *Onderzoek naar een Amsterdamse leverancier van koning Lodewijk Napoleon*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam, Onderwijsinstituut Kunst- en Cultuurwetenschappen, Uitgeest 2005, 28.
- 22 Restauratieverslag KP 3957 door Bruys en Streep, 17 juli 2007; Restauratieverslag KP 3957 door Van Drie, Hijman en Oostendorp, 9 september 2008.
- 23 Archives Nationales, Parijs, archief O/2, Maison de l'Empereur (Premier Empire), inv.nr. 1098, inventaris paleis Amsterdam, 1812.
- 24 Lunsingh Scheurleer 1953 (noot 5), 258.
- 25 Zie noot 10.
- 26 Zie noot 8.
- 27 Restauratieverslag KP 4183 door Michiel de Vlam, 25 februari 2008.
- 28 Restauratieverslag KP 4183b door Ahrend van Ipenburg, maart 2009.
- 29 *Étiquette du Palais Royal*, Utrecht, januari 1808, 78.
- 30 L.P. Sloos, 'Een koning met liefde voor het boek', in: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 13 (2006), 120-138, 127.
- 31 Nationaal Archief (NA), toegangsnr. 2.01.25, inv.nr. 100, nr. 156.
- 32 *Amsterdamsche Courant*, 27 februari 1796, nr. 2/25.
- 33 Restauratieverslagen KP 3912, KP 3913 en KP 4063 door Folkers, Vos en Creman in combinatie met Hoving en Klusener, 5 juli 2007.
- 34 NA, toegangsnr. 2.01.25, inv.nr. 364, nr. 588, rekening Breytspraak, mei 1809.
- 35 Zie noot 30.
- 36 De inrichting van het appartement van de kroonprins is eerder beschreven in: Lunsingh Scheurleer 1953 (noot 5) en Huiskens 1989 (noot 5), 125-128.
- 37 NA, toegangsnr. 2.01.25, inv.nr. 364, rekening nr. 587.
- 38 Restauratieverslag KP 4123 door Rijks en Ten Bosch, 2007.
- 39 Fleurbaay 1983 (noot 5), 40.
- 40 Restauratieverslag KP 3920 door Rijks en Ten Bosch, 4 november 2007.

P. VAN DUIN studeerde psychologie voordat hij zich op meubelrestauratie richtte. Hij was van 1984 tot 1989 meubelrestaurator bij de Engelse koninklijke collectie en is sindsdien hoofd meubelrestauratie bij het Rijks-

A. GOSLIGA MA studeerde Museum Studies en Kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Zij rondde haar studie af met een scriptie over het werk van Joseph Cuel (1763-1846), die als stoffeerder voor Lodewijk Napoleon werkte. Van 2005 tot 2009 was zij met

museum. Van 2005 tot 2009 was hij met Janine van Reekum restauratieadviseur in de meubelcommissie voor de restauratie van de meubelcollectie van het Koninklijk Paleis Amsterdam.

Hans Piena als onderzoeker betrokken bij de restauratie van de meubelcollectie van het Koninklijk Paleis Amsterdam. Zij bereidt momenteel een promotieonderzoek voor naar de rol van stoffeerders/kamerbehangers bij interieuroopdrachten tussen 1680-1810.

CAREL BREYTSpraak SR., PURVEYOR TO HIS MAJESTY KING LOUIS NAPOLEON

BREYTSpraak FURNITURE FROM THE COLLECTION OF THE ROYAL PALACE IN AMSTERDAM

PAUL VAN DUIN, AAGJE GOSLIGA

In 1808, King Louis Napoleon had the town hall of Amsterdam converted to Royal Palace. Besides making the necessary architectural alterations, he ordered hundreds of pieces of furniture and other ornamental objects from local furniture makers, upholsterers, decorators and other suppliers. This collection of Empire furniture, which is still preserved in the palace, is today the largest of its kind outside France. Between 2005 and 2009, these pieces of furniture were restored as part of the wider restoration of the entire palace, a gigantic operation that involved hundreds of restoration experts. A furniture committee made sure that quality and looks remained uniform. During the process the restoration experts and researchers made a full study of the furniture, documenting finds and findings, supplemented with research into the origins, the makers, use, techniques and material. This is unique for the Netherlands. The data, recorded in documentation and restoration reports, offer fresh insights in especially the construction and manufacturing process of Dutch Empire furniture.

The discoveries are illustrated by a number of purveyances by Carel Breyspraak Sr. (1769-1810), the best paid furniture maker of the king. The 100 chairs he made for the Grand dining room of the palace are an example of pre-modern serial production. This may be inferred from the varying quality of the wood that was used and from the varying thickness of the seat stretchers, among other things.

Furthermore, it turned out that the chairs still had the original stuffing, which was reused after having been restored. One chair still had the original upholstery from the days of Louis Napoleon and this was used as the basis for the current upholstery. The chairs

are typical examples of furniture made after French decoration prints, which were undoubtedly provided by the king's architects.

The roll-top desk that Breyspraak made for the king's bedroom is one of the most unique pieces in the collection and is certainly not a mass product. Unlike with the chairs, the mahogany wood used here – mainly applied in mirrored fashion – is of a strikingly high quality. The desk is an example of previous restoration or maintenance efforts. For instance, the marble top as well as the fittings on the lower doors turned out not to be original. This has been remedied in this restoration campaign.

Another set of furniture that suffered from previous activities is the *corps de bibliothèque*. A special aspect here is that for these bookcases – intended for the king's library and topographical collection – we still have the contract between Breyspraak and the architect, which gives us insight into how the furniture maker was instructed. What is interesting is that Breyspraak was ordered to construct the bookcases in such a way that the shelves could be moved. He was also especially requested to give them a mahogany finish, in such a way that they would have the appearance of massive mahogany.

Finally, some small pieces of furniture for the apartment of the crown prince (1809) demonstrate the versatility of Breyspraak's workshop. He produced several *gueridons* (tripod tables), constructed from a 'wagon wheel' carrying a marble top, with a column and a plinth on lion's feet. These elements are fixed with an iron rod that can be tightened. Further research could provide more insight into the production process and the differences between the Dutch and French furniture.